

Остроушко О.А., канд. філол. наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ І СОЦІОПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ - УКРАЇНСЬКОГО СЛОВЕСНИКА

Навчальний процес на уроках української мови й літератури тісно пов'язаний із реалізацією виховних завдань, найважливішим серед яких слід, очевидно, вважати виховання національної самосвідомості, національної гідності, що, зокрема, виявляється в повазі до рідної культури й мови, у бажанні опанувати невичерпні скарби народної мудрості. Одним із аспектів національно-патріотичного виховання на уроках мови має стати формування в учнів **свідомого прагнення постійно, повсякчасно послуговуватися рідною мовою в усіх комунікативних ситуаціях.**

Останнє завдання, зважаючи на сьогодишню соціолінгвістичну ситуацію в Україні, а в нашому регіоні зокрема, видається особливо важливим і особливо важким для реалізації. Успішність цієї роботи залежить від особистості самого вчителя, його переконань, світогляду, поведінки. На жаль, доводиться констатувати той факт, що сьогодишні студенти, майбутні філологи, в ситуаціях невимушеного, неофіційного, позааудиторного спілкування надають перевагу російській мові.

Отже, перед викладачами ВНЗ постає складна проблема формування національного світогляду тих, хто через кілька років буде говорити на уроках дітям про багатство, милозвучність, функціональну розгалуженість і довершеність української мови. Ефективність подібного словесного впливу фактично буде нульовою, якщо сам учитель після дзвоника послуговуватиметься іншою мовою.

Спілкування зі студентами, а також результати проведеного опитування (нас цікавили асоціативні реакції студентів на лінгвоніми «українська мова», «російська мова», «англійська мова») доводять, що проблема має ряд причин соціолінгвістичного й соціопсихологічного характеру.

По-перше, це переважна російськомовність побуту та інформаційного простору нашого регіону. Так, маємо такі реакції щодо лінгвоніма «російська мова»: *поширена; всім відома; миська мова; розповсюджена в спілкуванні; знаємо, розмовляємо; повсякденно розмовляють майже всі оточуючі; багатоживана; часто застосовувана; мова друзів.* Навіть якщо пересічна людина добре володіє українською мовою, через небажання протиставляти себе іншим людям, щоб уникнути психологічного дискомфорту, вона буде говорити мовою оточення.

По-друге, спрацьовує не на користь української сформованій у більшості її стереотипний образ як мови в чомусь недосконалої, «другосортної», не здатної забезпечити потреби сучасного суспільства. Тут не йдеться про негативні оцінки мови. Навпаки, українська мова характеризується як державна мова, така, що представляє багатовікову історію народу, як мова, що репрезентує особливості ментальності, усю духовну культуру української нації: *державна мова; держава; любов до Батьківщини; рідна мова; національна святиня; духовне багатство; співуча; Україна; мелодійність; козаки; мова Шевченка; незалежність; відродження, пісні; легенди; давня мова; вишитий рушник; хліб із сіллю*. Але, разом із тим, українська мова не наділяється ознаками, які характеризували б її як мову сьогодення й майбутнього, а не минулого. Наприклад, серед реакцій щодо лінгвоніма «англійська мова» маємо такі, що вказують на її сприйняття як престижної, модної, пов'язаної із забезпеченням комунікації у сучасному інформаційному багатонаціональному світі: *престиж; глобальна; потрібна; статус; кваліфікація; сучасні технології; комп'ютер; новітня інформація; сучасна в наш час; Інтернет; інтернаціональна; міжнародна; сучасна; модна; крок у майбутнє; мова дійового спілкування у світі*. Російська мова, хоч і не так послідовно, теж наділяється подібними ознаками: *міжнародна; загальновизнана; сучасна*; вона мислиться в одній площині з такими поняттями: *бізнес; кіно; телебачення; наука*.

З огляду на зазначене вище, мусимо зробити такі висновки:

1. Одним із завдань роботи у ВНЗ з майбутніми вчителями - українськими словесниками - має стати цілеспрямоване формування в них позитивного образу української мови як мови сьогодення й майбутнього, здатної забезпечити всі сучасні комунікативні потреби української нації.

2. Досягнення поставленого завдання можливе за умови ознайомлення студентів із останніми науковими розробками в галузях етнолінгвістики, психолінгвістики, інженерної, зокрема комп'ютерної лінгвістики, та інших напрямків сучасного мовознавства.

3. Викладач має представляти студентам максимальну кількість комунікативних сфер функціонування української мови: традиційно це українська література, гуманітарні науки, ЗМІ, але також слід звертати увагу на сучасну україномовну масову культуру (кіно, телебачення, естрада тощо), сферу природничих наук, україномовні переклади літературних творів інших народів, використання мови в церковно- релігійній сфері тощо.

4. Студенти мають отримати чітке уявлення про глобалізаційні зміни в сучасному світі й породжувані ними зрушення в співвідношенні мов, проблеми зникнення мов, взаємодії мов, взаємопроникнення їх структур. Слід домагатися усвідомлення студентами місця української мови в сучасному світі у її співвідношенні з іншими мовами, передусім із російською та англійською.

5. Необхідно дати студентам знання з основ соціолінгвістики, зокрема це стосується розуміння понять «мовний стан», «мовна ситуація», «мовна політика», усвідомлення соціокультурних, соціопсихологічних чинників формування й динаміки розвитку мовної ситуації, наукового осмислення сучасної соціолінгвістичної ситуації в Україні.

О.В.Пасічна, канд. філол. наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» покликаний навчити майбутніх педагогів вільно користуватись мовними засобами в процесі освітньої та виховної діяльності. Для вироблення таких навичок студенти повинні засвоїти норми сучасної української літературної мови, що дасть їм змогу доцільно вживати лінгвістичні засоби, враховуючи мету й ситуацію комунікації.

У педагогічному університеті при викладанні цієї дисципліни ми спираємось на базові знання студентів, звертаємо їх увагу на випадки порушень орфоепічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних норм української мови. Для формування лінгвістичної компетенції студентів-педагогів пропонуємо завдання на усунення типових мовних недоліків, як-от:

1. Наведіть приклади порушень мовних норм у рекламних оголошеннях, газетних і журнальних статтях, телепередачах. Дайте коментар.

2. Прочитайте частовживані слова-кальки (подається 20-25 лексем), які засмічують українську мову. Зробіть правильний переклад. 3. Охарактеризуйте найпоширеніші відхилення від вимовних норм у мовленні учнів. З'ясуйте причини цих відхилень і дайте рекомендації щодо їх подолання.

Оскільки педагог є взірцем для своїх вихованців, його мовлення повинно бути бездоганним. При вивченні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» ми звертаємо особливу увагу студентів на такі комунікативні ознаки досконалого мовлення, як правильність, точність, логічність, доречність, чистота, виразність та образність. Розвинути ці якості допомагають розроблені нами завдання (на матеріалі текстів різного функціонального спрямування), наприклад: 1. Прочитайте подані тексти. Поміркуйте, чи відрізняються засоби створення точності мовлення в різних функціональних стилях. 2. Прочитайте фрагмент оповідання. Проаналізуйте його відповідність такій комунікативній ознаці